

LIKE TALK Award “งานอนามัยสิ่งแวดล้อม คำตอบที่ท้องถิ่น”

นายเอกชัย ชัยเดช นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
น.ส.อารยา วงศ์ป้อม นักวิชาการสาธารณสุข
สำนักสุขาภิบาลอาหารและน้ำ

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดสภาพความเป็นเมืองที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของอุตสาหกรรมและครัวเรือน สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถเป็นเหตุให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ ทั้งประเด็นของความปลอดภัยอาหาร คุณภาพน้ำบริโภค การจัดการมูลฝอย และการจัดการสิ่งปฏิกูล เป็นต้น และนอกจากสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงบริหารของภาครัฐ ทำให้งานอนามัยสิ่งแวดล้อมของประเทศได้กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยอาศัยพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นกฎหมายที่กระจายอำนาจหน้าที่ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดบริการเพื่อคุ้มครองประชาชนด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ทำให้กรมอนามัยจะต้องปรับปรุงกระบวนการทำงานมาเป็นองค์กรวิชาการ ในการพัฒนาระบบการรับรองการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะงานอนามัยสิ่งแวดล้อม

Cluster กลุ่มอนามัยสิ่งแวดล้อมจึงได้ร่วมกันพัฒนาคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม (environmental Health Accreditation: EHA) มาเป็นกลไกกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบทั้งองค์กร ทำให้

๑. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กรมีการประเมินตนเอง และมีมาตรฐานกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพทำให้ผู้บริหารได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน

๒. ประชาชนในท้องถิ่นได้รับบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพและเป็นธรรม ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยนำหลักการบริหารงานคุณภาพ PMQA มาประยุกต์ใช้เป็นมาตรฐานในการรับรองคุณภาพฯ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ ๑ คือ การบริหารภายในองค์กร (หมวดที่ ๑ - ๕)

ส่วนที่ ๒ คือ กระบวนการคุณภาพ (หมวดที่ ๖ - ๗) ซึ่งเป็นการประเมินผลลัพธ์จากการดำเนินงานอนามัยสิ่งแวดล้อม ตามมาตรฐาน ๙ ประเด็นงานหลัก และ ๒๐ ประเด็นงานย่อย ประกอบด้วย

๑. การจัดการสุขาภิบาลอาหาร (EHA ๑๐๐๑ - ๑๐๐๓)
๒. การจัดการคุณภาพน้ำบริโภค (EHA ๒๐๐๑ - ๒๐๐๓)
๓. การจัดการสิ่งปฏิกูล (EHA ๓๐๐๑ - ๓๐๐๒)
๔. การจัดการมูลฝอย (EHA ๔๐๐๑ - ๔๐๐๓)
๕. การรองรับภาวะฉุกเฉินและภัยพิบัติ (EHA ๕๐๐๐)
๖. การจัดการเหตุรำคาญ (EHA ๖๐๐๐)
๗. การจัดการกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ (EHA ๗๐๐๐)
๘. การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (EHA ๘๐๐๐)
๙. การบังคับใช้กฎหมาย (EHA ๙๐๐๐)

กรอบแนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานประกอบด้วย การพัฒนาบุคลากร การขับเคลื่อนกระบวนการ การสนับสนุน การติดตามประเมินผล และการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลการประเมินในระดับเกียรติบัตร

โดยการขับเคลื่อน EHA คณะทำงานฯ ได้มีการพัฒนาและบูรณาการงานอนามัยสิ่งแวดล้อม มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๕๓ - ๒๕๕๔ ได้มีการทดลองนำร่องการใช้คู่มือ และขยายพื้นที่ไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ต่อมา ในปี ๒๕๕๕ ได้บูรณาการร่วมกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (สถ.) โดยลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) เพื่อบรรจุเกณฑ์การคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม (EHA) เป็นหลักเกณฑ์ในการประเมินประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่เรียกว่า Core Team หรือในปัจจุบันเรียกว่าการประเมินประสิทธิภาพ อปท. หรือ LPA (Local Performance Agreement) จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการบูรณาการร่วมกันระหว่าง ๒ หน่วยงาน จากนั้น ในปี ๒๕๕๖ - ๒๕๕๙ กรมอนามัยได้พัฒนา SOP เป็น ๙ ประเด็นงานหลัก ๒๐ ประเด็นย่อย และมีการนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ประเมินรับรองตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ เป็นปีแรกของการประเมินที่เน้นมาตรการสมัครใจของ อปท. และในปี ๒๕๕๘ เป็นต้นไป กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้บรรจุ EHA ไว้ในเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพของ อปท. ซึ่งจะใช้วัด อปท. ในระดับเทศบาล จนมาถึงปัจจุบัน โดย EHA ถูกกำหนดไว้ในด้านที่ ๔ บริการสาธารณสุข หมวดที่ ๒ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต หน่วยย่อยที่ ๒ ด้านงานสาธารณสุข ข้อที่ ๒.๒.๖ และ ๒.๒.๗ ที่ระบุว่า อปท. มีคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นประเด็นขั้นพื้นฐานของการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม มาเป็นข้อตกลงร่วมกัน ได้แก่ (๑)การจัดการสุขาภิบาลอาหาร (๒)การจัดการคุณภาพน้ำบริโภค (๓)การจัดการสิ่งปฏิกูล (๔)การจัดการมูลฝอย โดยกรมอนามัย ซึ่งการดำเนินงานได้มีการถ่ายภาพการดำเนินงานสู่ระดับศูนย์อนามัย และระดับจังหวัด ผ่านกลไกคณะอนุกรรมการสาธารณสุขจังหวัด และในกระบวนการรับรอง อปท. นั้น ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ๑. การประเมินตนเองของ อปท. (Practitioner) ๒. การประเมินระดับต้นจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และสาธารณสุขอำเภอ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างโอกาสในการพัฒนา (Instructor) ๓. การประเมินรับรอง โดย Team Auditor จากศูนย์อนามัย และในปัจจุบันการพัฒนาคุณภาพระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมได้เกิดการยอมรับในกลุ่ม อปท.ด้วยกัน และผลจากการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ พบว่า ในปี ๒๕๕๙ มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านการประเมินรับรอง ถึง ๑,๒๕๐ แห่ง จาก ๒,๔๔๒ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๒ และเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติและขยายผลการดำเนินงาน กรมอนามัยจึงได้จัดเวที EHA Forum เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติให้กับ อปท.ที่มีผลงานดีในการจัดบริการอนามัยสิ่งแวดล้อม รวมถึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง อปท. ด้วยกัน โดยในแต่ละปี มี อปท. เข้าร่วมมากขึ้น และเพื่อทำให้เกิดการทบทวน/ปรับปรุง เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น คณะทำงานฯ จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ DOWNTIME และดำเนินการ LEAN ในปี ๒๕๖๐ และเมื่อวิเคราะห์ “จุดแข็ง โอกาส และปัจจัยสู่ความสำเร็จ” จากการดำเนินงาน พบว่า

จุดแข็งจากการพัฒนาระบบ EHA คือ

๑. เป็นการสร้างระบบงานอนามัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเครื่องมือและกลไกการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับกฎหมาย มาตรฐานวิชาการและการจัดการคุณภาพ

๒. งานอนามัยสิ่งแวดล้อม เป็นภารกิจหลักที่ อปท. ต้องดำเนินการ ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข เพื่อคุ้มครองสุขภาพของประชาชนในพื้นที่

โอกาสในการพัฒนา EHA ได้ถูกกำหนดเป็นตัวชี้วัด ทั้งในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข และกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

ปัจจัยสู่ความสำเร็จ คือ ผู้บริหารให้ความสำคัญ และกำหนดเป็นนโยบายการดำเนินงาน และกรมอนามัยได้คัดเลือก EHA เป็น Product Champion ของกรมอนามัย ซึ่งที่เป็นเครื่องมือหนึ่งให้ อปท.นำไปใช้เป็นกระบวนการในการดำเนินงานจัดบริการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยเรียนรู้และเข้าใจจากบริบทของท้องถิ่น พัฒนาทำให้เกิดบริการที่เป็นธรรมเข้าถึง และเป็นที่พักของประชาชนในพื้นที่
